MGR BEDNARZ BARTŁOMIEJ
Katolícka univerzita v Ružomberku (Slovakia)

Pedagogist. Research interests: resocialization, care and educational pedagogy, early childhood pedagogy, uniformed services, safety, occupational therapy and art therapy, crisis management, and prevention of risky behavior in children and adolescents.

ORCID: https://orcid.org/0009-0003-3105-9144
E-mail: bartlomiej.bednarz@interia.pl

CC-BY-NC-ND 4.0 Deed

ALCOHOLISM OF ONE OR BOTH PARENTS AS ONE OF THE MAIN FACTORS OF FAMILY DYSFUNCTIONALITY

Alkoholizm jednego bądź obojga rodziców jako jeden z głównych czynników dysfunkcjonalności rodziny

DOI: https://doi.org/10.62266/PK.1898-3685.2024.36.13

Wstęp

Pomimo faktu, iż alkohol jest łatwo dostępny i dozwolony niemal na całym świecie,[1] niewątpliwe stanowi on środek odurzający, który bez wahania można nazwać narkotykiem. Jest on jednym z najczęściej stosowanych i najmocniejszych środków odurzających. W świadomości społecznej nie jest jednak uznawany za taki, a traktowany jest głównie w kategoriach używki. Spowodowane jest to m.in. ogólną dostępnością alkoholu, nieoficjalnym *wpisaniem* jego spożywania w tradycję wielu krajów czy grup społecznych oraz szeroko zakrojoną kampanią reklamową - głównie napojów piwnych, których producenci są chociażby jednymi z głównych sponsorów wszelkich wydarzeń sportowych.

Wyróżnić można trzy najczęściej spotykane grupy powodów, dla których ludzie spożywają alkohol, są to powody:

- ucieczkowe - np. w celu poprawy nastroju i odprężenia się, zapomnienia o kłopotach;
- społeczne – np. dla towarzystwa, z okazji;
- w poszukiwaniu przyjemności – np. dla smaku czy z wiary w jego zdrowotne działanie[2].

Samo pojęcie *alkohol* wywodzi się prawdopodobnie od arabskiego słowa *al-kuhl,* które oznacza *delikatny proszek* lub od słowa *al-ghoul,* znaczącego *zły duch.* Początkowo pojęcia tego *używano do określania wszelkich używek, natomiast od XVI w. służy do nazywania napoju alkoholowego*[3]. Nowy Słownik Języka Polskiego *Alkohol* definiuje jako *napój o właściwościach odurzających, otrzymywany najczęściej z rozcieńczonego spirytusu lub przefermentowanych soków owocowych*[4]. Alkohol występuje w wielu odmianach i rodzajach, różniących się pod względem stanu chemicznego, smaku oraz fizjologicznego działania. Wyróżnić można, między innymi piwa, cydry, wina, wódki, likiery czy whiskey. Głównym składnikiem każdego z nich jest alkohol etylowy[5].

Alkohol działa szkodliwie na niemal wszystkie tkanki i narządy. Wpływa na osłabienie systemu odpornościowego organizmu, czego skutkiem jest m.in. zwiększone ryzyko występowania pewnych odmian raka, zwłaszcza przełyku, wątroby, części nosowej gardła, krtani i tchawicy. Alkohol

[1] Wyjątek stanowią kraje muzułmańskie, takie jak Arabia Saudyjska, Iran, Jemen czy Kuwejt, gdzie obowiązuje całkowity zakaz sprzedaży alkoholu oraz kraje skandynawskie, gdzie alkohol jest sprzedawany tylko w niektórych sklepach, w wybranych godzinach, w dni powszednie.

[2] B. Woronowicz, *Uzależnienia. Geneza, terapia, powrót do zdrowia,* Warszawa 2009, s. 63

[3] Stowarzyszenie Widzących Więcej- www.widzewiecej.pl/aktualnosci/15-04-2021/swiatowy-dzien-trzezwosci-2/ [dostęp: 15.08.2024]

[4] E. Sobol [red.], *Nowy Słownik Języka Polskiego,* Warszawa 2002.

[5] P. Bołtryk, *Kryminologiczne i prawne aspekty posiadania narkotyków w Polsce,* Białystok 2014, s. 96.

wywołuje też niedobory witamin i innych pierwiastków niezbędnych dla prawidłowego funkcjonowania organizmu[6]. Jego częste spożywanie, które stopniowo może przeradzać się w chorobę alkoholową jest jedną z głównych przyczyn dysfunkcyjności we wielu współczesnych rodzinach.

1. Rodzina jako komórka społeczna

Rodziną potocznie nazywamy dwójkę partnerów: mężczyznę i kobietę i wychowywane przez nich potomstwo. Wincenty Okoń definiuje rodzinę jako *grupę społeczną składającą się z rodziców, ich dzieci i krewnych; rodziców łączy więź małżeńska, rodziców z dziećmi więź rodzicielska, stanowiąca podstawę wychowania rodzinnego, jak również więź formalna określająca obowiązki rodziców i dzieci względem siebie*[7].

Rodzina występuje we wszystkich społeczeństwach i kulturach. Jest podstawową komórką życia społecznego, grupą spokrewnionych ze sobą osób, pierwszym i najważniejszym środowiskiem wychowawczym dziecka. Jedynie w niej mogą być zaspokajane w pełnym zakresie podstawowe potrzeby dziecka takie jak miłość, bezpieczeństwo, szacunek, swoboda działania. Warunkują one prawidłowy rozwój dziecka w sferze psychicznej i fizycznej. W niej to właśnie dziecko zdobywa pierwsze doświadczenia, przyswaja sobie obowiązujące wzorce i zasady współżycia, doznaje pierwszych odczuć emocjonalnych, uczy się podstawowych umiejętności. Rodzina jest pierwszym wychowawcą dziecka. Dzięki życiu w rodzinie dziecko zdobywa określoną rolę społeczną w domu, wśród rówieśników, czy w szkole. Rodzina więc nie jest tylko jednostką prawną, ekonomiczną czy społeczną, lecz także naturalną wspólnotą solidarności i miłości. Jest najlepszą wspólnotą dla przekazywania i nauczania wartości kulturowych, religijnych, społecznych, estetycznych, etycznych, patriotycznych i innych[8].

Rodzina pełni pięć podstawowych funkcji:

- funkcję prokreacyjną- przekazanie życia; danie nowych członków do swojej grupy rodzinnej i dla całego społeczeństwa;
- funkcję produkcyjną- danie społeczeństwu pracowników;
- funkcję usługowo- opiekuńczą- zapewnienie swoim członkom opieki, wyżywienia, porządku w mieszkaniu i wszystkich codziennych niezbędnych usług;
- funkcję socjalizacyjną- wzrastanie dzieci w społeczeństwo: przekazanie im własnego języka, religii, kultury, wzorców zachowań obowiązujących w danym społeczeństwie;
- funkcję psychohigieniczną - dostarczenie dzieciom bezpieczeństwa, stabilizacji, możliwości wymiany emocjonalnej a także stworzenie warunków dla rozwoju osobowości w postaci dojrzałości emocjonalnej i równowagi psychicznej[9].

Literatura przedmiotu często wyróżnia dwa typy rodzin, które konfrontuje ze sobą:

- rodzinę tradycyjną;
- rodzinę współczesną.

Podział ten, jeśli chodzi o społeczeństwo polskie ma związek z modelami pełnienia ról małżeńskich i rodzicielskich, jakie dominowały przez wiele pokoleń, w których zasady współżycia były ściśle określone i wynikały z podziału obowiązków na typowo męskie i typowo kobiece[10].

W rodzinie tradycyjnej mężczyzna jest głową domu, to on podejmuje wszelkie decyzje dotyczące rodziny, które nie podlegają dyskusji, kobieta i dzieci zajmują pozycję podporządkowaną. Podział zadań jest zgodny z tradycyjnym pojmowaniem ról kobiety i mężczyzny w rodzinie: on zajmuje się utrzymaniem rodziny, ona gospodarstwem domowym i wychowaniem dzieci. W rodzinie takiej o wielu problemach się nie mówi- istnieją tematy tabu. W codziennych relacjach zarówno pomiędzy

[6] Warszawski Serwis Stop Uzależnieniom- www.stopuzaleznieniom.pl/czy-pije-ryzykownie/konsekwencje-picia-alkoholu/szkody-zdrowotne/ [dostęp: 25.09.2024]

[7] W. Okoń, *Nowy słownik pedagogiczny,* Warszawa 2007, s. 355

[8] A.M. Basak, *Zaspokajanie potrzeb i socjalizacja dziecka w rodzinie* [w:] *Pedagogika Rodziny 1 (3/ 4),* Łódź 2011,

[9] A. Przygoda, *Społeczne role dziadków w procesie socjalizacji wnuków,* Toruń 2015, s. 68.

[10] L. Bakiera, *Rodzina z perspektywy socjologicznej i psychologicznej: ciągłość i zmiana* [w:] *Roczniki Socjologii Rodziny, tom XVII. Obrazy życia rodzinnego z perspektywy interdyscyplinarnej,* Poznań 2007, s. 102-103

małżonkami jak i rodzicami i dziećmi brak jest emocjonalnej bliskości, okazywania sobie uczuć oraz akceptacji.

W rodzinie współczesnej oboje małżonków mają równe prawa i możliwości decydowania o rodzinie, związku; wspólnie ponoszą odpowiedzialność za rodzinę. Pozycja komunikacyjna mężczyzny i kobiety jest równorzędna- mówi się szczerze o wszystkim i wspólnie rozwiązuje problemy. Partnerzy okazują sobie nawzajem jak i potomstwu uczucia. Pomiędzy małżonkami jest silna więź emocjonalna i intymność. Zazwyczaj oboje małżonków zajmuje się pracą zarobkową oraz gospodarstwem domowym i wychowaniem dzieci. Zadania, obowiązki i role są dostosowane do potrzeb i osobowości partnerów. Pomagają sobie oni wzajemnie. Jeśli w rodzinie takiej występuje tradycyjny podział ról i obowiązków, wynika on z indywidualnych potrzeb a nie z narzuconych wzorców[11].

W rodzinie jako pierwszym środowisku zachodzi proces socjalizacji dziecka. Jego prawidłowy przebieg w głównym stopniu zależy od pozytywnych kontaktów uczuciowych pomiędzy rodzicami i dziećmi, a mniej od metod wychowawczych. Im wcześniej w rodzinie występują zaburzone kontakty uczuciowe, tym gorszy wpływ wywiera to na rozwój dziecka, na jego zdolność przystosowywania się do otoczenia. Jeżeli dziecko stale odczuwa lęk, zagrożenie i wrogość powoduje to u niego silne napięcie emocjonalne, na które dziecko reaguje agresją lub negatywizmem albo biernością lub wycofaniem[12].

Rodzina może ulec różnym dewiacjom, zagrażają jej różnorodne niebezpieczeństwa: zaniedbywanie przez rodziców obowiązków rodzinnych (pedagogicznych, ekonomicznych, społecznych), przesadny autorytaryzm, osłabienie więzi rodzinnej- prowadzące nieraz do jej rozpadu, demoralizacja. Dewiacje życia rodzinnego prowadzą do dewiacji wychowania[13].

2. Rodzina dysfunkcyjna

Rodzina dysfunkcyjna jest systemem charakteryzującym się takimi interakcjami jej członków, które doprowadzają do frustracji ich podstawowych potrzeb, wykorzystywania niektórych osób, pogwałcenia ważnych praw osobistych, zaniku odpowiedzialności lub nadmiernej odpowiedzialności niektórych jej członków[14].

Cechą charakterystyczną rodziny dysfunkcyjnej są zatarte i splątane albo sztywne i nieprzepuszczalne granice interpersonalne. W takiej rodzinie nie jest możliwa intymność, ponieważ nikt nie jest pełną, spójną osobą, która może wejść we właściwe relacje[15]. Środowisko rodziny dysfunkcyjnej jest zaburzone, rozbita jest wspólnota członków. Więzi emocjonalne między rodzicami a dzieckiem są osłabione.

Dysfunkcjonalność rodziny może dotyczyć różnych jej zadań oraz różnego jej zakresu i siły natężenia zaburzeń w wypełnianiu funkcji rodzicielskich. Stąd też wyróżnić możemy: dysfunkcję ekonomiczną rodziny, dysfunkcję socjalizacyjną, wychowawczą, opiekuńczą i emocjonalną[16].

Cechami charakteryzującymi rodzinę dysfunkcyjną, są:

- zamknięcie - jej członkowie żyją w izolacji od świata zewnętrznego, przyjaźni, bliskich kontaktów towarzyskich, bądź są one powierzchowne, konwencjonalne, w których dominują pozory, nieszczerość, brak prawdziwych uczuć oraz niezdolność do zwracania się o pomoc;
- zakłamanie - w rodzinie tej brak jest szczerości i mówienia prawdy o problemach nękających jej członków, występuje fałszowanie i zniekształcanie rzeczywistości;

[11] A. Przygoda, *dz. cyt.*, s. 81.

[12] J. Cichla, J. Herberger, B. Skwarek, *Kultura pedagogiczna współczesnej rodziny,* Głogów 2010, s. 288.

[13] J. Kostkiewicz, *Wprowadzenie do pedagogiki ogólnej,* Stalowa Wola 1996, s. 106.

[14] C. Wills- Brandon, *Jak mówić NIE i budować udane związki,* Gdańsk 1994, s. 204.

[15] M. Ryś, *Rodzina z problemem alkoholowym jako rodzina dysfunkcyjna* [w:] Studia nad Rodziną 2/2, Warszawa 2009, s. 65

[16] H. Cudak, *Dysfunkcje rodziny i jej zagrożenia opiekuńczo-wychowawcze* [w:] Pedagogika Rodziny 1/ 2, Łódź 2011, s. 8

- brak wzajemności - każdy z członków jest skoncentrowany na sobie, nikt nikomu nie pomaga, problemy innych członków są ignorowane lub stosunki w niej występujące oparte są na nadopiekuńczości jednych wobec drugich;
- sztywny podział ról - występuje nieadekwatne widzenie świata i danych zachowań, które obowiązują nawet wtedy, gdy nie ma już potrzeby kierowania się wyuczonymi, obronnymi reakcjami[17].

Wszystkie osoby żyjące w rodzinie dysfunkcyjnej, a w szczególności dzieci, muszą stosować się do zasady 3x NIE: „Nie mów! Nie ufaj! Nie czuj!"

Rodziny dysfunkcyjne bardziej poszukują bezpieczeństwa, niż satysfakcji z własnych działań. Ich członkowie tłumią emocje, zaprzeczają im lub wyrażają je w złagodzonej formie, przyjmując założenie, że konfrontacja emocjonalna może doprowadzić do chaosu w rodzinie. Autentyczne uczucia nie są wyrażane oraz nigdy nie są dobrze rozpoznawane. Negowane jest istnienie problemów wewnątrz rodziny, co uniemożliwia poszukiwanie ich rozwiązań. Zaprzecza się spostrzeżeniom, myślom, dążeniom i wyobrażeniom oraz uczuciom, w szczególności negatywnym. W rodzinie takiej dzieci doświadczają wstydu, który związany jest głównie z zaniedbywaniem ich przez rodziców[18].

Do przyczyn dysfunkcjonalności rodziny, tkwiących w środowisku rodzinnym należy zaliczyć:

- niewydolność opiekuńczo-wychowawczą rodziny,
- konflikty w rodzinie,
- alkoholizm jednego bądź obojga rodziców,
- uzależnienie narkotykowe u rodziców,
- niską kulturę pedagogiczną rodziców,
- ubóstwo materialne rodziny,
- przestępczość rodziców,
- rozbicie struktury rodzinnej,
- rozluźnienie, bądź brak więzi emocjonalnej w rodzinie,
- traumatyczną atmosferę życia domowego,
- negatywne postawy rodzicielskie i cechy osobowe rodziców[19].

W rodzinie dysfunkcyjnej kształtują się różne negatywne zachowania, które stwarzają niekorzystne środowisko opiekuńczo-wychowawcze i socjalizacyjne dla dziecka, możemy wymienić m.in.: zakłócenie stosunków uczuciowych lub nawet zerwanie więzi emocjonalnych, nerwową, traumatyczną atmosferę domową, konflikty rodzinne oraz agresję i przemoc.

Przemoc w rodzinach dysfunkcyjnych jest częstym zjawiskiem. Zdefiniować ją można jako *wszelkie nieprzypadkowe akty godzące w osobistą wolność jednostki lub przyczyniające się do fizycznej, a także psychicznej szkody osoby, wykraczając poza społeczne zasady wzajemnej relacji*[20]. Wyróżnić możemy cztery rodzaje przemocy: fizyczną, psychiczną, seksualną oraz zaniedbanie[21].

Przyczyny przemocy w rodzinach dysfunkcyjnych bywają różne, np. negatywne reakcje członków rodziny na trudne sytuacje życiowe, negatywne postawy rodzicielskie, psychiczne cechy osobowości rodziców czy prowokujące zachowania innych członków rodziny. Najczęściej przemoc i agresja występują w rodzinach, w których nadużywa się alkoholu i narkotyków. Wówczas uzależniony członek rodziny przestaje panować nad swoimi negatywnymi reakcjami, nie przestrzega norm społecznych. Przemoc fizyczna, wywoływana jest przeważnie przez ojca alkoholika i skierowana jest przeciwko matce i dzieciom, ale bywa też tak, że sprawcami przemocy jest oboje rodziców, wówczas jest to sytuacja nad wyraz dramatyczna dla dzieci[22].

---

[17] E. Woydyłło, *Początek drogi,* Warszawa 1990, s. 77- 80

[18]. M. Ryś, *dz. cyt.*, s. 66- 67

[19] C. Cudak, *dz. cyt.,* s. 9

[20] I. Pospiszyl, *Przemoc w rodzinie,* Warszawa 1984, s. 62

[21] L. Kacprzak, *Przemoc wobec dziecka jako patologia społeczna*, Piła 2006, s. 11.

[22] T. Kopciał, *Wybrane przyczyny dysfunkcjonalności rodziny* [w:] Roczniki Teologiczne Tom LXII, zeszyt 10 − 2015, Lublin 2015, s. 96

Członkowie rodziny przemocowej są zastraszeni, dlatego też pozostają bierni i niezdolni do obrony. Kary cielesne w stosunku do dzieci stosowane przez rodziców dysfunkcjonalnych noszą często znamiona zachowań agresywnych i prowadzą do bólu, cierpień biologicznych i fizycznych obrażeń. Stąd też agresja jest często ukrywana przez dzieci i rodziców[23].

W rodzinach dysfunkcjonalnych w sposób nieświadomy stosowana jest agresja werbalna i przemoc psychiczna, które niosą ze sobą poniżenie dziecka, jego zagrożenie, lęk, ograniczenie kontaktów społecznych, narzucanie własnych racji. W patologicznych rodzinach dysfunkcyjnych zdarza się przemoc seksualna w postaci wymuszenia pożycia seksualnego na członkach rodziny, a nawet seksualnego zaspokojenia kosztem dziecka.

3. Alkoholizm w rodzinie. Rodzina z problemem alkoholowym

Z alkoholem ściśle związane jest pojęcie *alkoholizm- czyli utrata kontroli nad spożywaną ilością alkoholu.*[24] Uzależnienie od alkoholu jest chorobą przewlekłą, która postępuje i może zakończyć się zgonem. Choroba alkoholowa oddziałuje na zdrowie fizyczne i psychiczne człowieka, jak również na środowisko społeczne chorego. Nie można całkowicie jej wyleczyć, można jedynie postarać się, aby szkody były zminimalizowane, a objawy kontrolowane. Alkoholizm jest zjawiskiem ciągle zajmującym wysoką pozycję w rankingu najczęściej występujących przejawów patologii w Polsce. Problemy alkoholowe w dużej mierze są wynikiem bardzo łatwego dostępu do napojów wysokoprocentowych. Statystyki pokazują wzrost spożycia alkoholu przez osoby nieletnie oraz przerażające tempo zmniejszenia wieku inicjacji alkoholowej[25].

Uzależnienie od alkoholu jest uznawane za chorobę. Rozwija się ona w czterech etapach:

- etap wstępny - trwa od kilku miesięcy do kilku lat, stopniowo wzrasta tolerancja na alkohol, który łagodzi przykre emocje i picie go sprawia przyjemność;
- etap ostrzegawczy - pojawiają się w nim luki pamięciowe;
- etap krytyczny - charakteryzuje się utratą kontroli nad piciem;
- etap przewlekły - występują w nim wielodniowe ciągi alkoholowe[26].

Za najważniejsze objawy uzależnienia od alkoholu, uznaje się: spożywanie alkoholu mimo szkód wywołanych piciem, leczenie alkoholem kaca, picie w samotności, jednorazowe spożywanie większych ilości alkoholu (powyżej 100 gramów alkoholu etylowego), trudności z przypominaniem sobie wydarzeń z dnia poprzedniego, siadanie za kierownicę pod wpływem alkoholu, rozdrażnienie i nerwowość w sytuacji braku dostępu do alkoholu oraz otrzymywanie od ludzi informacji wskazujących na ograniczenie spożywania alkoholu[27].

Rodzina z problemem alkoholowym, to rodzina w której ktoś pije w sposób nadmierny, destrukcyjny lub niekontrolowany. Jest ona zaburzonym systemem, układem, w którym picie jednego członka (najczęściej ojca) jest jego integralną częścią. Spożywanie alkoholu przez osobę uzależnioną staje się punktem odniesienia dla zachowań, przeżyć i procesów zachodzących w rodzinie. Osoba pijąca dostarcza wszystkim członkom rodziny problemów życiowych, uczuciowych i finansowych, co powoduje że cała rodzina boryka się z szeroko rozumianym problemem alkoholowym[28].

Wraz z postępem alkoholizmu cała rodzina choruje coraz bardziej. Wszystko zaczyna obracać się wokół uzależnionego rodzica. Jego zachowanie dyktuje interakcje wewnątrzrodzinne i zewnętrzne innych członków rodziny. Każdy z nich adaptuje się do zachowań alkoholika rozwijając takie postępowanie, które wymaga jak najmniejszej ilości stresu osobistego, a także napięcia w rodzinie. Funkcjonowanie wszystkich członków rodziny ewoluuje tak, by nadrobić szkody wywołane przez

---

[23] C. Cudak, *dz. cyt.*, s. 12

[24] A. Ryszkowski, A .Wojciechowska, Z. Kopański, I. Brukwicka, Y .Lishchynskyy, M. Mazurek, *Objawy i skutki nadużywania alkoholu* [w:] Journal of Clinical Healthcare 1(2015), Kraków 2015, s. 2.

[25] Tamże, s. 2.

[26] M. Frąckowiak, M. Motyka, *Zespół zależności alkoholowej: charakterystyka, fazy rozwoju, metody diagnozowania* [w:] Problemy Higieny Epidemiologicznej 2015, 96(2), Łódź 2015, s. 318.

[27] AGNUS Terapia - https://detoksalkoholowy.pl/alkoholizm-charakterystyka-i-objawy-choroby-alkoholowej/ [dostęp: 09.10.2023r.]

[28] M. Ryś, *dz. cyt.,* s. 68.

chorobę [29] . Rodzinę taką cechuje także brak konsekwencji w postępowaniu rodziców oraz wszechobecny chaos, dotyczący codziennych spraw oraz braku ustalonego porządku dnia, a co za tym idzie możliwości wystąpienia w każdej chwili czegoś nieprzewidywalnego.

W rodzinie alkoholowej współmałżonek jest zazwyczaj osobą współuzależnioną. Współuzależnienie jest formą uzależnienia się od drugiej osoby i/lub jej problemu, które cechuje m.in. koncentracja myśli, uczuć i zachowań wokół jej picia oraz odczuwana potrzeba konieczności kontrolowania jej zachowań[30]. Małżonek ten próbuje wprowadzać zmiany, zmierzające jego zdaniem do poprawy sytuacji, jednak zazwyczaj to postępowanie tylko ją utrwala i pogarsza. Współmałżonkowie/ partnerzy alkoholików często koncentrują się na innych, co pozwala im uciec przed bolesnymi uczuciami braku własnej wartości i miłości. Poczucie dumy z życia dla innych, z pomijaniem własnych potrzeb staje się obroną przed niepokojem i lękiem spowodowanych sytuacją, w której żyją oraz pozwala im poczuć się wartymi szacunku[31].

W rodzinach alkoholowych osobami najbardziej bezbronnymi i poszkodowanymi są dzieci. Z trudem akceptują one własną sytuację życiową. Wszystko wokół napawa je lękiem i jest źródłem zagrożenia. Dzieci alkoholików tracą przede wszystkim zaufanie do świata, nabierają przekonania, że ludzie dorośli są fałszywi, obłudni i oszukują. Dobroć i życzliwość przypisują jedynie niepijącemu rodzicowi[32]. Często żyją w przekonaniu, że są gorsze od innych, mniej kochane, mniej zadbane, mniej wartościowe, przeżywają wstyd za rodzica alkoholika. Mają bardzo mało spójnych, budujących doświadczeń oraz wzorców rodzicielskich. Sposób w jaki są traktowane dostarcza im negatywnej oceny samych siebie. Nie czują się ważne w swojej rodzinie, ponieważ odbierają informację, że najważniejszy jest alkohol, wobec którego skoncentrowane jest całe życie rodziny, a one same i ich problemy nie mają znaczenia. Z tego właśnie powodu tak bardzo charakterystyczne dla nich jest poszukiwanie potwierdzenia, że jest się ważnym, że ma się prawo do życia, istnienia[33].

Dzieci z rodzin alkoholowych częściej niż inne wykazują zaburzenia zachowania oraz objawy niedostosowania społecznego. Nierzadko z czasem powiększają one liczbę osób nałogowo nadużywających alkohol. Wynikać to może z przyswajania przez nie pewnych wzorców zachowań oraz z trudnością w adaptacji do rzeczywistości jaka ich otacza[34].

Sytuacja panująca w dysfunkcjonalnych rodzinach z problemem alkoholowym zmusza dzieci w nich żyjące do odgrywania różnych ról i przyjmowania określonej strategii postępowania. Role te są różnymi sposobami reagowania na świat oraz postawami obronnymi wobec zagrożeń, jakie stwarza patologiczna rodzina z problemem alkoholowym, a także są różnymi sposobami ukrywania alkoholizmu oraz piętna, jakie odciska on na rodzinie[35.] Funkcjonowanie w obrębie danej roli jest dla dziecka schronieniem, zarówno przed światem zewnętrznym, jak i systemem rodziny[36]. Dzieci te uczą się, jakich uczuć wymaga określona rola, a jakich uczuć zakazuje. Granie ról umacnia w nich przekonanie, że zdemaskowanie kłamstwa wynikającego z ról, wywoła u nich ból niemożliwy do zniesienia, lub też rozbicie rodziny.

Wyróżniamy cztery role pełnione przez dzieci w rodzinach alkoholowych:

Bohater rodziny - jest to przeważnie najstarsze dziecko, które bierze na siebie zadanie wyrównania braków występujących w rodzinie. Dziecko to sprawia wrażenie nadmiernie dojrzałego. Stara się tak działać, aby udowodnić innym, że w domu wszystko jest w porządku. Bohater sprawia wrażenie dziecka odpornego, nie potrzebującego żadnej pomocy W późniejszym okresie często

---

[29] B. E. Robinson, J. L. Rhoden, *Pomoc psychologiczna dzieciom z rodzin alkoholowych,* Warszawa 2017, s. 63.

[30] J. Mellibruda, H. Szczepańska, *Współuzależnienie i inne problemy psychologiczne żon pacjentów uzależnionych,* Warszawa 1989.

[31] M. Ryś, *dz. cyt.,* s. 70

[32]. M. Głuszek- Osuch, *Spostrzeganie więzi rodzinnych przez dzieci pochodzące z rodzin* alkoholowych [w:] Studia Medyczne Akademii Świętokrzyskiej, T. 3. Kielce 2006, s. 80.

[33]. M. Ryś, *dz. cyt.,* s. 72

[34]. M. Ochmański, *Losy młodzieży z rodzin alkoholicznych i jej charakterystyka psychospołeczna,* Ciechanów 1987, s. 5.

[35] B. Woronowicz, *dz. cyt,* s. 332.

[36] Portal o tematyce uzależnień- www.uzaleznienie.com.pl/alkoholizm/role-dzieci-w-rodzinie-alkoholowej/ [dostęp: 10.09.2024r.]

rezygnuje ze swojego życia osobistego z przeświadczenia o konieczności poświęcenia się dla innych. Osoba taka w dorosłym życiu jest postrzegana jako wyjątkowo pracowita i najczęściej wybiera zawód polegający na pomaganiu innym[37].

Aniołek lub zagubione dziecko - jest to osoba wycofana z życia, samotna, zamknięta w sobie. Przed awanturami i chaosem panującym w domu ucieka w świat marzeń, niewiele wymaga od rodziny i minimalnie korzysta z jej wsparcia, ma trudności w nawiązywaniu kontaktów z innymi ludźmi. W życiu dorosłym nie potrafi nawiązać satysfakcjonujących związków uczuciowych, postrzegany jest jako trzymający się na uboczu samotnik, często popada w uzależnienia od substancji psychoaktywnych lub staje się nadmiernie otyły[38].

Kozioł ofiarny - rolę tą często pełni dziecko nieco młodsze od Bohatera rodzinnego i jest jego przeciwieństwem, sprawia kłopoty w szkole oraz wiele problemów wychowawczych, wchodzi w konflikty z rówieśnikami oraz dorosłymi, źle się uczy, jest wybuchowe i agresywne. Często popada w uzależnienia od alkoholu i narkotyków. Kozioł ofiarny odwraca uwagę od rzeczywistych problemów rodziny, stając się wcieleniem rodzinnych frustracji. Dziecko przyjmujące tę rolę często mimo braku dobrego kontaktu z pijącym rodzicem silnie się z nim identyfikuje. Jest ono zazwyczaj przedmiotem poważnej krytyki zarówno ze strony rodzeństwa, jak i obojga rodziców, a także innych osób pełniących role autorytetów. W dorosłym życiu przejawia cechy niedostosowania społecznego[39].

Maskotka rodziny - najczęściej jest nią najmłodsze dziecko, które znajduje się w centrum uwagi i zainteresowania rodziców. Jego rolą jest rozładowywanie rodzinnych napięć poprzez dostarczanie motywów do zabawy i humoru, w ten sposób odwracając uwagę od rzeczywistych problemów. Dziecko takie zawsze stara się aby zwracano na nie uwagę i ta cecha najczęściej utrzymuje się też w dorosłym życiu. Charakteryzuje się małą odpornością na stres, a stając przed problemami nierzadko sięga po alkohol lub narkotyki[40].

Zachowania te rzadko występują w czystej postaci, zwykle więc dziecko podejmuje kilka ról w zależności od sytuacji.

Dzieci z rodzin alkoholowych w dorosłym życiu często szukają sobie partnerów, którzy są uzależnieni od substancji psychoaktywnych i są gotowe zrobić wszystko aby nie dopuścić do rozpadu związku. Perspektywa osamotnienia jest dla nich zbyt przerażająca i bolesna, ponieważ stanowi powrót do bolesnych przeżyć z dzieciństwa[41].

Codzienność dorosłych dzieci z domów dysfunkcyjnych, to nadmiarowo przeżywany lęk i strach, poczucie izolacji i osamotnienia oraz braku kontroli nad własnym życiem. Nawet te osoby, które odnoszą sukcesy w życiu prywatnym czy zawodowym, mają trudność w cieszeniu się swoimi osiągnięciami. U dorosłych dzieci z rodzin dysfunkcyjnych obecna jest także niemoc, poczucie stagnacji, zawieszenia czy braku umiejętności dokonywania życiowych wyborów. Problemem staje się również kontrola własnych stanów uczuciowych. U wielu osób wykształca się też niechęć do zmian, społeczne niedostosowanie i trudność w kontaktach z innymi ludźmi[42].

Podsumowanie

Rodzina z problemem alkoholowym to rodzina chora, dysfunkcyjna, w której wszyscy jej członkowie potrzebują pomocy. Najbardziej poszkodowanymi zaistniałą w niej sytuacją są niczemu niewinne dzieci, które często żyją w przekonaniu, że są gorsze od innych, mniej kochane, mniej zadbane, mniej wartościowe, przeżywają wstyd za rodzica alkoholika.

Ciągłe przeżywanie przez dzieci negatywnych uczuć, poczucie winy czy agresja występujące w rodzinie z problemem alkoholowym prowadzą do odczuwania przez nie w wieku dorosłym trudności w doświadczaniu i wyrażaniu samego siebie oraz obawy do ujawniania własnych uczuć, porzucenia.

---

[37] M. Ryś, E. Wódz, *Role podejmowane w rodzinie alkoholowej a struktura potrzeb u dorosłych dzieci alkoholików* [w:] Studia Psychologica UKSW 4 (2002), Warszawa 2002, s. 108.

[38] B. Woronowicz, *dz. cyt*, s. 333.

[39] M. Ryś, E. Wódz, *dz. cyt.,* s.108.

[40] B. Woronowicz, *dz. cyt*, s. 333.

[41] Tamże, s. 336.

[42] Centrum Medyczne Damiana- www.damian.pl/zdrowie-psychiczne/syndrom-ddd/ [dostęp: 12.10.2023r.]

Typową cechą takich osób jest także umniejszanie własnego potencjału, autokrytyka, oskarżanie siebie i widzenie świata w skrajnych, czarno-białych barwach. Muszą się one uczyć poczucia własnej wartości, wiary we własne siły, przeżywania prawdziwej miłości, bliskości, intymności, budowania prawidłowych relacji z innymi ludźmi czy rozwijania własnych możliwości, co często jest procesem długotrwałym i trudnym, wymagającym pomocy różnych specjalistów.

Bibliografia:

Źródła:

1. Okoń W., *Nowy słownik pedagogiczny,* Warszawa 2007,
2. Sobol E. [red.], *Nowy Słownik Języka Polskiego,* Warszawa 2002.

Literatura przedmiotu:

1. Bakiera L., *Rodzina z perspektywy socjologicznej i psychologicznej: ciągłość i zmiana* [w:] *Roczniki Socjologii Rodziny, tom XVII. Obrazy życia rodzinnego z perspektywy interdyscyplinarnej,* Poznań 2007.
2. Basak A. M., *Zaspokajanie potrzeb i socjalizacja dziecka w rodzinie* [w:] Pedagogika Rodziny 1 (3/ 4), Łódź 2011,
3. Bołtryk P., *Kryminologiczne i prawne aspekty posiadania narkotyków w Polsce,* Białystok 2014.
4. Cichla J., Herberger J., Skwarek B., *Kultura pedagogiczna współczesnej rodziny,* Głogów 2010.
5. Cudak H., *Dysfunkcje rodziny i jej zagrożenia opiekuńczo-wychowawcze* [w:] Pedagogika Rodziny 1/ 2, Łódź 2011.
6. Frąckowiak M., Motyka M., *Zespół zależności alkoholowej: charakterystyka, fazy rozwoju, metody diagnozowania* [w:] Problemy Higieny Epidemiologicznej 2015, 96(2), Łódź 2015.
7. Głuszek-Osuch M., *Spostrzeganie więzi rodzinnych przez dzieci pochodzące z rodzin alkoholowych* [w:] *Studia Medyczne Akademii Świętokrzyskiej,* Kielce 2006.
8. Kacprzak, *Przemoc wobec dziecka jako patologia społeczna*, Piła 2006.
9. Kopciał T., *Wybrane przyczyny dysfunkcjonalności rodziny* [w:] Roczniki Teologiczne Tom LXII, z. 10, 2015, Lublin 2015.
10. Kostkiewicz J., *Wprowadzenie do pedagogiki ogólnej,* Stalowa Wola 1996.
11. Mellibruda J., Szczepańska H., *Współuzależnienie i inne problemy psychologiczne żon pacjentów uzależnionych,* Warszawa 1989.
12. Ochmański M., *Losy młodzieży z rodzin alkoholicznych i jej charakterystyka psychospołeczna,* Ciechanów 1987.
13. Pospiszyl I., *Przemoc w rodzinie,* Warszawa 1984.
14. Przygoda A., *Społeczne role dziadków w procesie socjalizacji wnuków,* Toruń 2015.
15. Robinson B. E., Rhoden J. L., *Pomoc psychologiczna dzieciom z rodzin alkoholowych,* Warszawa 2017.
16. Ryszkowski A., Wojciechowska A., Kopański Z., Brukwicka I., Lishchynskyy Y., Mazurek M., *Objawy i skutki nadużywania alkoholu* [w:] Journal of Clinical Healthcare 1(2015), Kraków 2015.
17. Ryś M., *Rodzina z problemem alkoholowym jako rodzina dysfunkcyjna* [w:] Studia nad Rodziną 2/2, Warszawa 2009.
18. Ryś M., Wódz E., *Role podejmowane w rodzinie alkoholowej a struktura potrzeb u dorosłych dzieci alkoholików* [w:] Studia Psychologica UKSW 4 (2002), Warszawa 2002.
19. Wills-Brandon C., *Jak mówić NIE i budować udane związki,* Gdańsk 1994.
20. Woronowicz B., *Uzależnienia. Geneza, terapia, powrót do zdrowia,* Warszawa 2009.
21. Woydyłło E., *Początek drogi,* Warszawa 1990.

Netografia:

AGNUS Terapia - https://detoksalkoholowy.pl/alkoholizm-charakterystyka-i-objawy-choroby-alkoholowej/ [dostęp: 09.10.2023r.]

Centrum Medyczne Damiana - www.damian.pl/zdrowie-psychiczne/syndrom-ddd/ [dostęp: 12.10.2023r.]

Portal o tematyce uzależnień - www.uzaleznienie.com.pl/alkoholizm/role-dzieci-w-rodzinie-alkoholowej/ [dostęp: 10.09.2024r.]

Stowarzyszenie Widzących Więcej- www.widzewiecej.pl/aktualnosci/15-04-2021/swiatowy-dzien - trzezwosci-2/ [dostęp: 15.08.2024]

Warszawski Serwis Stop Uzależnieniom - www.stopuzaleznieniom.pl/czy-pije-ryzykownie/konsekwencje-picia-alkoholu/szkody-zdrowotne/ [dostęp: 25.09.2024]